

TRANSAKSİYONEL ANALİZ KURAMINDA DAVRANIŞIN KURAMSAL TEMELİ VE PSİKOLOJİK DANIŞMANIN HEDEFLERİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

Dr. Ramazan ARI*

*S.Ü. Mesleki Eğitim Fakültesi Çocuk Gelişimi ve Okul Öncesi Eğt. ABD

ÖZET

Bu çalışmada, TA kuramındaki baskın ben durumlarının öğrencilerin uyumuna ve atılgınlığına etkisi araştırılmıştır. Baskın ben durumları öğrencilerin uyumunu etkilemektedir. Baskın Doğal Çocuk ben durumuna sahip öğrenciler örneklemin en uyumsuzu iken, Baskın Yetişkin ben durumuna sahip öğrenciler örneklemin en uyumlu grubudur.

Öğrencilerin baskın ben durumları öğrencilerin atılganlığını etkilemektedir. Baskın Uymuş Çocuk ben durumu özelliği gösteren öğrenciler en az atılgan gruptur. Grubun en atılgan öğrencileri ise, Baskın Yetişkin ben durumuna sahip öğrencilerdir.

Anahtar Kelimeler : Transaksiyonel analiz kuramı, psikolojik danışma

SUMMARY

Theoretical Foundation of Behavior in Transactiona Analysis

In this study, in the TA, dominant ego states wich effects adjustment and assertiveness of students have been examined. The dominant ego states of students was effective on their adjustment. The students with dominant Free Child have the least adjustment. all groups. The students with dominant Adult are the most adjusted.

The dominant ego satates of the students effect their assertivenes. The students with dominant adapted Child had the least assertiveness in all groups. On theother hand, the students with dominant adult were the most assertive of all group.

Key Words : Theory of transactional analysis co-unseling psychology.

Davranışı Açıklamada Yaklaşımlar

Çağdaş psikoloji akımlarının insan davranışını açıklamada benimsedikleri temel ilkeler vardır. Her akımdaki temel ilkelerin birbirinden farklı olmasının nedeni, halihazırdaki psikoloji akımlarının insanın doğasına bakış açısından kaynaklanmaktadır. Alanla ilgili yazılarda davranışı açıklamada başvurduğumuz yaklaşımları, çeşitli başlıklar altında toplamak mümkün olmakla birlikte, Hall, Psikodinamik kuram, Özellik Kuramcıları, benlik kuramcıları ve öğrenme Kuramcıları olarak dört başlık altında toplanmaktadır (1).

İnsanın davranışını açıklamada yukarıdaki yaklaşımlarla bazı açılardan benzer, bazı açılardan taban tabana zıt görüşleri savunan Transaksiyonel Analiz Kuramı (TA) son yıllarda çok tartışılan yaklaşımlardan birisidir. İnsan davranışını açıklamada

benimsediği eklektik bakış açısı nedeniyle bireysel psikolojik danışma, grupla psikolojik danışma ve kişilerarası ilişkilerin düzenlenmesinde önemli gelişmeler sağlamış ve taraftar toplamıştır. Aşağıda Transaksiyonel Analiz kuramının bu araştırmanın kapsamı ile ilgili kavramları üzerinde durulacaktır.

TRANSAKSİYONEL ANALİZ KURAMI

Temel Kavramlar

Transaksiyonel Analiz (TA - Kişilerarası İlişkilerin Çözümlemesi) kuramı, 1950 li yılların sonunda Eric Berne tarafından geliştirilmiştir. Berne, TA ile ilgili görüşlerini açıkladığında A.B.D.'de Psikoanalitik oryantasyonlu psikiyatrist olarak çalışmaktaydı. Dusay ve Dusay, Berne'nin kuramını geliştirirken zaman zaman psianalitik kuramdan etkilendiğini ileri sürmektedir (2). Hançerlioğlu,

TA'nın öğrenme ağırlıklı bir kuram olduğunu ileri sürmektedir (3). Harris, TA'daki bazı kavramları (örnek: Ruhsal Senaryolar) benlik algısı ile açıklarken (4), James ve Jongeward, TA'nın Gestalt Psikolojisi üzerine temellendiğini ileri sürmektedir.

TA, kişilerarası ilişkilerin, anlaşılabilmesinin birbiriyle ilişkili dört farklı çözümleme ile mümkün olabileceğini kabul etmektedir. Bu çözümlenmeler

- 1- Ben durumlarının (ego states) çözümlenmesi
- 2- Etkileşimlerin (transactions) çözümlenmesi
- 3- İletişim oyunlarının çözümlenmesi
- 4- Yaşam senaryolarının (life scripts) çözümlenmesi olarak belirtilmektedir (6).

Yukarıdaki çözümlenmelerin merkezinde Ben Durumları bulunur. Çünkü, TA'ya göre dış dünyadan alınan uyarılara birey, ben durumları aracılığıyla tepki verir. TA'ya göre her insanın bir biriyle ilişkili üç farklı ben durumu vardır. Kişiler birbiriyle ilişki halindeyken, etkileşim kişilerin ben durumları arasında sürmektedir. Bu ilişkinin bir görünen yönü (sosyal), bir de görünmeyen (psikolojik) yönü olmak üzere iki boyutu vardır.

Gerek ben durumlarının, gerekse etkileşimlerin çözümlenmesinde anlaşılmaya çalışılan, dışardan davranış olarak gözlenen bu tepkilerin hangi ben durumundan verildiğidir. Çünkü, diğer bireyin hangi ben durumundan ileti gönderdiği birinci kişinin gelen mesajı hangi ben durumuyla cevapladığı ve tepkide bulunan ben durumunun diğer ben durumları tarafından etkilenip etkilenmediği hem ben durumlarının çözümlenmesini hem de etkileşimin çözümlenmesini gerektirmektedir. Zira ortaya çıkan davranışın uyumlu ya da uyumsuz bir davranış olup olmaması ben durumları arasındaki etkileşimle ilgilidir (7). Yukarıdaki ifadeleri somutlaştırırsak, bireyin belli durumlarda katı ya da toleranslı, akılcı ya da duygusal, alaycı ya da saygılı, yargılayıcı ya da kabul edici davranması ben durumları arasındaki etkileşimle açıklanabilir (5, 8,9,10).

TA'da Kişiliğin Yapısı (Ben Durumları)

Transactional Analysis (TA) Kuramı'nda kişilik, Anababa Ben Durumu, Yetişkin Ben Durumu ve Çocuk Ben Durumu olmak üzere üç farklı ben du-

rumundan meydana gelmektedir. Ayrıca anababa ben durumu; Eleştirici Anababa Ben Durumu ve Koruyucu Anababa Ben Durumu, Çocuk ben durumu; Doğal Çocuk Ben Durumu ve Uymuş Çocuk Ben Durumu olmak üzere ikiye ayrılırlar. Berne, TA'da ben durumunu "duruma uygun değişmez davranış biçimleriyle dolaysız ilişkisi bulunan değişmez bir duygu ve yaşantı biçimi" olarak tanımlamaktadır (11).

Yeni doğduğunda bebeğin bütün çabası fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanması ve rahatının sağlanmasıdır. Acı duyduğu ve hoşlandığı olaylara karşı duyu sınırında tepki vermektedir. TA kuramcılarına göre bebeğin bu duygusal tepkileri çocuk hem durumunun temelini oluşturur (11,12). Berne, bebeğin çevresiyle ilişkiye girmesiyle birlikte anne ve babasının (ya da bakımı ile ilgili diğer kişilerin) bebekle ilgili tutum, tavır, beklenti, istek ve tüm eğitim çabalarının çocukta anababa ben durumunu oluşturmaya başladığını ve bu sürecin yaklaşık altı yaşına kadar tamamlandığını ileri sürmektedir (11).

Yetişkin ben durumu, çocuğun dünyayı algılamaya başlamasıyla ortaya çıkmakta ve gelişimi bireyin zihinsel gelişimi boyunca sürmektedir. Dikkat edilmesi gereken nokta, ben durumlarının insanın yaşıyla ilgili olmamasıdır. Küçük bir çocuğun da bir yetişkinde olduğu gibi anababa, yetişkin ve çocuk ben durumu vardır. Yani bir çocuk da, belli bir durumda bir bilim adamı gibi eldeki verilere göre akılcı, bir anababa gibi yargılayıcı ya da bir çocuk gibi vurdumduymaz veya çekingen davranabilir.

Anababa Ben Durumu (parent Ego state)

Anababa ben durumu çocuğa anababa tanımlamaları olarak katkıda bulunan ve duygusal yönden önemli olan kişilerin tutum ve davranışlarının karışımıdır. Temel olarak da ana-baba tutum ve davranışlarını içermektedir. Berne'ye göre Anababa ben durumu; insanın kafasının içinde ne yapması, nasıl yapması gerektiğini, kendisinin ne denli iyi, ne denli kötü olduğunu söyleyen birini temsil etmektedir. Ayrıca kişinin içinde kişinin yaptığı iş hakkında tıpkı anababanın yaptığı gibi düzeltme buyrukları veren içsel bir sestir (13).

Anababa ben durumunun kültürel açıdan sadece

"anneye özgü" ya da "babaya özgü" yöntemlerle çalışması gerekmemektedir. Çocuğun yaşamında duygusal açıdan önemli olan kişilerin (örn. bakıcısı) yöntemlerini de içerebilmektedir. Dolayısıyla bir kişinin anababa ben durumu kendi anne ve babasının anababa ben durumu hariç çocukluğunda kendisi için önemli olan diğer kişilerin anababa, yetişkin ya da çocuk ben durumu özelliklerini de taşımaktadır. Bu nedenle belli bir durumda anababa ben durumuyla tepki veren kişinin davranışlarının zaman zaman büyükannesinin yetişkini, bakıcısının anababa ya da kendi babasının çocuk ben duruma benzemesi olasıdır.

TA kuramına göre bir insanda iki anababa ben durumu vardır. Daha önce de belirtildiği gibi bu ben durumları Eleştirici Anababa Ben Durumu ve Koruyucu Anababa Ben durumudur. Bu ben durumlarının şekillenmesi anne-baba tutumlarıyla dolayısıyla çocuk/anne - baba ilişkileri ile ilgilidir. Berne, anne-babadan gelen bazı iletilerin yürekledirici, bazılarının ise cesaret kırıcı olduğunu, bu tutumların çocuğun gelişim çizgisi boyunca tıpkı hava iklimi gibi sıcak ya da soğuk, yumuşak ya da sert, üretken ya da yıkıcı bir iklim yarattığını belirtmektedir (13). Berne'e göre bu iki farklı tutum, kişinin yaşamında hangi anababa ben durumunun daha etkin şekilde kullanılacağını belirlemektedir.

Eleştirici Anababa Ben Durumu (Critical Parent Ego State): Anne - babalar, çeşitli konularla ilgili olarak, çocuklarıyla ilişkilerinde gerçekleri temel alma yerine yanlış düşünceleri ya da stereotipik davranış kalıplarını temel alabilmektedirler. Bu yanlış düşüncelerine dayanarak çocuklarında davranış kalıpları oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu davranış kalıplarını oluştururken tüm anne ve babalar eleştirici, önyargılı, buyurucu, kısıtlayıcı, baskıcı ve talepedici davranabilmektedirler. TA kuramcılarının göre bu tür tutum ve davranışlar çocuklarda eleştirici anababa ben durumunun temelini oluşturmaktadır (6,9,14,15).

TA kuramına göre eleştirici anababa ben durumu kişide yargılayıcı, talepedici, buyurucu, kuralcı, eleştirici tutum ve davranışlar olarak ortaya çıkmaktadır. Williams ve Best, yaptıkları araştırmada eleştirici anababa ben durumu baskın olan kişilerin kolayca öfkelediklerini, şüpheli olduklarını, kendi

çıkarlarını düşünen, başkalarının duygularına aldırmayan ve hükmedici kişiler olduklarını bildirmişlerdir (7). Eleştirici anababa ben durumu baskın olarak kullanan kişiler, diğer insanların çocuk ben durumlarını yıldırın tutum ve davranışlar göstermektedirler (2).

Koruyucu Anababa Ben Durumu (Nurturing Parent Ego State): Koruyucu anababa ben durumu, eleştirici anababa durumunun tersine anne-babaların bakıp-büyütücü, koruyucu, anlayışlı, kabul edici, canayakın, ilgili, merhametli, vefakar, yardımsever ve güvenilir tutum ve davranışlarıyla dışarı yansıtılmaktadır (8,15).

Kişi, koruyucu anababa ben durumundan daha çok diğer insanların çocuk ben durumuna seslenmektedir. Koruyucu Anababa ben durumu baskın olarak kullanan kişiler diğer insanlara karşı şefkatli, besleyici, koruyucu, anlayışlı ve sevecen davranmaktadırlar (8). Williams ve Best, koruyucu ben durumları baskın olan kişileri geleneklere bağlı, ilişkilerinde nezaket ve saygı kurallarına önem veren, yardım sever, sadık ve gerçekten sorumluluk alabilen kişiler olarak tanımlamışlardır (7).

Yetişkin Ben Durumu (Adult Ego State)

TA'da yetişkin ben durumu, kişiliğin en önemli öğelerinden birisi olarak kabul edilmekte çünkü, Psikoterapi ve Psikolojik danışmanın bir aşaması olan "yapısal çözümleme" de bütün dikkat yetişkin ben durumu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kişilerarası ilişkilerin düzeltilmesinde yetişkin ben durumunun "aktif hale getirilmesi" diğer ben durumlarıyla "bütünleştirilmesi" ve "bilinçlendirilmesi" temel ilke olarak benimsenmektedir (2,8). Yetişkin ben durumu, insanın beyni zarar görmediği sürece bir veri işleme merkezi gibi çalışmaktadır. Dış dünyadan aldığı bilgileri mantıksal olasılıklar temeline dayanarak hangi eylem biçiminin ne zaman ortaya konması gerektiğine karar vermektedir.

Yetişkin ben durumu, uyarımları değerlendirmek, teknik bilgi sağlamak ve bu bilgileri gelecekte yararlanmak üzere saklamak için kullanılmaktadır. Ayrıca, insanın yaşamını bağımsız bir biçimde sürdürmesini ve bir duruma tepki verirken en uygun seçimi yapmasını sağlamaktadır. Berne, çeşitli eserlerinde yetişkin ben durumunun,

esas olarak uyarımı bilgi parçacıklarına dönüştürmek, daha önceki deneyimleri de temel alarak bu bilgiyi depolamak ve işleme koymakla ilgili olduğun belirterek, yetişkin ben durumunun, düzenlenmiş, uyarlanabilir, zeki, özerk gerçeklik testine dayalı dış çevreyle nesnel bir ilişki kurma biçiminde yaşandığını vurgulamaktadır (6, 11).

TA uzmanlarına göre, yetişkin ben durumunu yeterince etkin olamaması, bozulması ya da bilinçsiz olması, bireyin diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurmasını engellemekte, uyumsuzluğa neden olmaktadır (2,7,13). Yetişkin ben durumunun bozulmuş ya da bilinçsiz olması, anababa ben durumlarının veya çocuk ben durumlarının yetişkin ben durumunu programlamasına neden olmaktadır. Bunun sonucu, bireylerdeki verilere göre davranmak yerine, duruma uygun olmayan tepkiler vermektedir. Bu durum uyumsuzluğun kaynağını oluşturmaktadır.

Çocuk Ben Durumu (Child Ego States)

TA kuramında çocuk ben durumu kişiliğin üçüncü boyutunu oluşturur ve bir çocukta görülen tüm doğal dürtüleri içermektedir. Aynı zamanda da çocuğun ilk deneyimlerinin, tepkilerinin, kendisi ve başkalarıyla ilgili algı durumlarının kayıtlarını tutmaktadır (16). Berne, "her erkek içinde küçük bir oğlan çocuğu, her kadın da kafasında bir kız çocuğu taşır" diyerek, insanların belli olaylar ve durumlar karşısında çoğunlukla çocuksu davranışlar ve tavırlar gösterdiğini vurgulamaktadır (13).

Çocuk ben durumu, diğer kişilerin ben durumuyla ilişki halindeyken "çocuksu" olarak nitelendirilen alayıcı, zeki, doğal, şakacı, düşüncesiz ve dommsuz ya da olgun, ağırbaşlı, korkak, boyun eğen, kibar ve nazik, uysal gibi sıfatlarla ifade edilebilen tutum ve davranışlarla dışarı yansıtılmaktadır (7,13,17).

Çocuk ben durumu, Uymuş Çocuk Ben Durumu ve Doğal Çocuk Ben Durumu olmak üzere iki farklı ben durumunu içermektedir.

Uymuş Çocuk Ben Durumu (Adapted Child Ego States): Berne; uymuş çocuk ben durumu, anne-baba eğitiminden etkilenen ve çevresindeki insanlara yönelik olarak yetişkin ben durumu ölçülülüğü ile düzeltilen bir çocuk benlik durumu ola-

rak tanımlamaktadır. Uymuş çocuk ben durumuyla davranan kişi genellikle nazik, ilgili ve uysal görünmeye çalışmaktadır. Diğer yandan, davranışlarını diğer insanların beklentilerine göre ayarlayarak, duygularını, isteklerini ve gerçek tepkilerini saklama eğilimindedir (13).

James ve Jongeward, uymuş çocuk ben durumu oluşmasında anne-baba/çocuk ilişkisinin önemini belirterek, uymuş çocuk ben durumuyla davranan bir kişinin mantıklı olsun, mantıksız olsun anne-babanın istediği şeyleri yapma eğiliminde olduklarını ve kendilerini yetersiz olarak algıladıklarını, yaygın uyum sağlama biçimlerinin boyun eğme, içine kapanma ve işi geçiktirme olduğunu belirtmektedirler (8).

Berne göre, uymuş çocuk ben durumu, anne-baba ya da otoriteden gelen istekleri bir zorunluk olarak algılamaktadır. mutsuzluğunu surat asarak ya da mızızlanarak ifade etmektedir. Diğer ifade yolları ise işi savaştırmak ve işler ters gittiğinde surat asarak başkalarını suçlamaktır. Kişilerarası ilişkilerde uymuş çocuk ben durumu, nazik, uyumlu, boyun eğme, kararsızlık, yetersizlik karamsarlık, çekingenlik ve pasif başkaldırma gibi tutum ve davranışlarla dışarı yansıtılmaktadır (11).

Doğal (veya serbest) Çocuk Ben Durumu (Free or Natural Child Ego State): Berne göre; doğal çocuk ben durumu, kişiliğin anne ve baba eğitiminden etkilenmemiş bölümüdür. Dolayısıyla doğal ve kabadır. Küçük bir bebekte toplanan tüm doğal tepkiler doğal çocuk ben durumunun özelliklerini yansıtmaktadır. Berne, Doğal çocuk ben durumunun, kişiliğin yaratıcı ve yaşamı güzelleştirici parçası olduğunu dolayısıyla bu ben durumunun etkinleştirilmesi gerektiği ileri sürmektedir (13). Erskine ise; doğal çocuk ben durumunun tanımlayıcı özelliklerinin sevecenlik, içinden geldiği gibi davranma, duyarlı olma, özgür ve meraklı olma, yaratıcılık, zevkine düşkünlük, korkaklık, bencillik ve isyankarlık olarak sıralamaktadır (15).

Williams ve Best, ben durumları ile ilgili araştırmalarında doğal çocuk ben durumu baskın olan kişilerin, taşkın ve girişimci, kendini sınırlamada güçlük çeken, hazlarına düşkün ve diğer insanları kendi hazları ve zevkleri doğrultusunda yönlendirmeye çalışan, başkaları tarafından eğlendirici

ama saldırgan olarak algılanan kişiler olarak tanımlamaktadırlar.

Ben Durumlarının Baskınlığı (Dominant Ego State)

Ben durumlarının baskınlığı, TA'da hem yapısal çözümlene hem de kişilerarası ilişkilerin analizi açısından çok önemlidir. Çünkü, her iki çözümlene de uyumsuz davranışın anlaşılması ve uygun davranışın geliştirilebilmesi için, hatalı davranışı ortaya çıkaran baskın ben durumunun tanımlanması önem kazanır. Belli bir durumda davranışı yönlendiren baskın ben durumunu somutlaştırmak için işe aşağıdaki sorularla başlayabiliriz.

Diğer insanlar, sizi zaman zaman onların yerine düşündüğünüz, laflarını ağızlarına tıkadığınız için veya her sorunu cevabını bildiğiniz ya da onların adına karar verdiğiniz ya da yaklaşılmaz ulaşılmaz olmakla suçluyor mu?

Çoğu zaman kendinizi aşırı derecede çözümlenici, aşırı derecede mantıklı, denetimli ve makine gibi hissediyor musunuz?

Yöneticiniz, sizi zaman zaman işlerle yeteri kadar ilgilenmemekle, dalga geçmekle ya da eşiniz veya arkadaşınız sizi ciddi yetsizlikle, bir türlü büyüyememekle suçluyor mu?

Eğer birinci soruya cevabınız evetse eleştirici anababa ben durumunuzu baskın olarak kullanıyor olabilirsiniz. İkinci soruya "evet" diyorsanız. Yetişkin ben durumunuz, üçüncü soruya "evet" diyorsanız doğal çocuk ben durumunuzu baskın olarak kullanıyor olabilirsiniz. Suçlanmanızın, eleştirmenizin ya da başkalarını öfkeledirmenizin nedeni; duruma uygun tepkiyi uygun ben durumuyla vermeniz yerine, duruma uygun olmayan bir ben durumuyla vermenizdir.

İnsanlar niçin zaman zaman duruma uygun tepkiyi verememektedir? Ya da yanlış davrandıklarını hissetmelerine rağmen niçin farklı durumlarda hep benzer tepkiler vermektedirler? Bu soruları, Dusay ve Dusay ile Barker ve Phillips, ben durumlarının yapısal özellikleriyle açıklamaktadırlar (18,26). Uygun olmayan tepki ben durumlarının ayrılaşmamış, birbirine bulaşmış olmalarından kaynaklanabileceği gibi, kişiliği oluşturan beş ben du-

rumundan birinin diğerlerini dışlayarak baskın hale gelmesinden de kaynaklanabilmektedir. Ben durumlarından birisinin diğer ben durumlarını dışlayarak (adeta sindirerek) baskın hale gelmesi, bireyin uygun olmayan durumlarda duruma uygun olmadığı halde baskın olan ben durumuyla tepkide bulunmasına neden olmaktadır.

TA uzmanlarına göre, sağlıklı bir insan dış dünyadan gelen uyarıları algılar ve algıladıklarını yetişkin ben durumuyla değerlendirir. Bu değerlendirme sonucu uygun tepkinin ne olacağı kararlaştırıldıktan sonra uyarana uygun ben durumuyla tepki verilir. Dış dünyadan gelen uyarılara uygun tepkilerin verilmesi bütünleşmiş ve bilinçli hale gelmiş bir yetişkin ben durumuyla mümkündür. Dolayısıyla TA temelli psikolojik danışmanın hedefi yetişkin ben durumunu bilinçli hale getirerek, benlik bütünlüğünün sağlanması olmalıdır.

PROBLEM

Yukarıda Transactional Analysis Kuramında kişiliğin yapısal özelliklerinin kısa bir özeti verildi. TA'ya göre davranışın şu veya bu formda ortaya çıkmasını sağlayan neden ben durumlarının yapısal özellikleridir. İnsanın davranışı üzerinde etkili olan yapısal özelliklerden birisi de baskın ben durumlarıdır.

TA kuramında her bir ben durumu ve bu ben durumlarının baskın olması durumunda davranış üzerinde nasıl etkili olabileceği, geniş bir şekilde özetlendi. TA'nın kişiliğe ilişkin bu kuramsal açıklamaları geçerliyse, baskın ben durumları, kişilerin uyumlarını, atılgan ya da çekingen olmalarını, benlik algılarını, kendilerine güvenip güvenememelerini etkilemektedir.

Bu çalışmada yukarıdaki düşünceler doğrultusunda üniversite öğrencilerinin baskın ben durumlarının, öğrencilerin genel uyumlarına ve atılganlıklarına etkisini kontrol etmek amacıyla aşağıdaki denecekler sınanmıştır.

Bu çalışmada uyum; "bireyin sahip olduğu özelliklerin kendi benliği ve çevresiyle dengeli ve etkili bir ilişki kurup geliştirmesi ve sürdürebilmesi" olarak tanımlanmaktadır (19).

Atılgan davranış; kişinin kendisinin ve diğer insanların haklarını kabul etmesi ve bu düşünceyi davranışlarına temel olarak alması olarak tanımlanmıştır.

1- Öğrencilerin genel uyum puan ortalamaları baskın ben durumlarına göre önemli düzeyde farklılaşmaktadır.

1.a - Yetişkin ben durumu baskın olan öğrencilerin genel uyum puan ortalamaları, diğer ben durumu baskın olan öğrencilerinkinden önemli düzeyde yüksektir.

2. Öğrencilerin sosyal ve kişisel uyum puan ortalamaları baskın ben durumlarına göre önemli düzeyde farklılaşmaktadır.

2.a - Koruyucu anababa ben durumu, yetişkin ben durumu ve uymuş çocuk ben durumu baskın olan öğrencilerin sosyal uyum puan ortalamaları, diğer ben durumları baskın olan öğrencilerin sosyal uyum puan ortalamalarından önemli düzeyde yüksektir.

2.b - Yetişkin ben durumu baskın olan öğrencilerin kişisel uyum puan ortalamaları diğer ben durumu baskın olan öğrencilerin kişisel uyum puan ortalamalarından önemli düzeyde yüksektir.

3- Yetişkin ben durumu ve doğal çocuk ben durumu baskın olan öğrencilerin atılganlık puan ortalamaları, diğer ben durumu baskın olan öğrencilerin atılganlık puan ortalamalarından önemli düzeyde yüksektir.

YÖNTEM

Araştırma evreni, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırma örnekleme, bölüm, anabilim dalı, sınıf ve cinsiyet değişkenlerine göre oranlı eleman örnekleme yöntemiyle oluşturulmuştur. Araştırma örneklemini oluşturan deneklerin, 205 i kız, 192 si erkek, toplam 397 öğrencidir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Öğrencilerin baskın ben durumlarını belirlemede Ben durumları ölçeği (BDÖ) kullanılmıştır (20). Öğrencilerin atılganlıklarının ölçülmesinde Rathus Atılganlık Envanteri (RAE)'den yararlanılmıştır (21). Öğrencilerin genel uyum puanları ile kişisel ve sos-

yal uyum puanları Hacettepe Kişilik Envanteri (HKE) ile ölçülmüştür (22).

Bilgi Toplama araçlarının her üçüde, araştırmanın içeriğini özetleyen ve ölçüklerin nasıl cevaplanacağına ilişkin bir yönerge ile birlikte öğrencilere verilmiş, ayrıca sözlü açıklama da yapılmıştır.

Araştırmanın amaçlarına uygun olarak, öğrencilerin genel uyum, sosyal uyum, kişisel uyum ve atılganlık puanları, öğrencilerin baskın ben durumlarına göre gruplanmıştır. Öğrencilerin baskın ben durumlarının belirlenmesinde, BDÖ için geliştirilen bilgisayar programı kullanılmıştır.

Öğrencilerin atılganlık, genel uyum, sosyal ve kişisel uyum puanlarının baskın ben durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı F testi ile kontrol edilmiştir. Farklılaşmanın gözlemlendiği durumlarda farklılaşmanın kaynağını bulmak için, değişkenlerin ortalamaları arasındaki farkın önem kontrolü t testi ile yapılmıştır. Verilerin Analizinde önem düzeyi 0.05 olarak benimsenmiştir.

BULGULAR

Baskın Ben Durumları ve Uyum

Öğrencilerin genel uyum puanlarının baskın ben durumlarına göre n.x ve s değerleri Tablo 1'de verilmiştir (Eleştirici anababa ben durumu; EAbd, Koruyucu anababa ben durumu; KAbd, Yetişkin; Ybd, Doğal çocuk; DÇbd, Uymuş çocuk; UÇbd olarak kısaltılmıştır). Öğrencilerin genel uyum puan ortalamalarının, öğrencilerin baskın ben durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı F testi ile test edilmiştir. Öğrencilerin genel uyum puanlarının, baskın

Tablo 1. Öğrencilerin Genel Uyum Puanlarına ilişkin değerler

Baskın Ben Durumları	n	x	s
EAbd	19	84.26	14.80
KAbd	232	98.17	19.85
Ybd	102	112.16	16.57
DÇbd	33	84.70	16.49
UÇbd	11	74.00	19.84

ben durumlarına göre 0.01 farklılaştığı görülmüştür. Bu bulgu öğrencilerin genel uyum puanlarının baskın ben durumlarına göre farklılaştığını göstermektedir.

F testi sonuçları, beş farklı baskın ben durumu özelliği gösteren grupların genel uyum puanları ara-

sında önemli düzeyde farklılaşma olduğunu göstermiştir. Farklılaşmanın kaynağını bulmak için gruplar ikişer ikişer t testi ile karşılaştırılmıştır (EAbd-KAbd; EAbd-Ybd; EAbd-DÇbd; EAbd-UÇbd; KAbd-Ybd-DÇbd; KAbd-UÇbd; Ybd-DÇbd; Ybd-UÇbd; DÇbd-UÇbd). Karşılaştırmalarla ilgili t testin sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2 Öğrencilerin Genel Uyum Puan Ortalamalarının t teti ile karşılaştırılmasına ilişkin Değerler

Baskın Ben Durumları	KAbd	Ybd	DÇbd	UÇbd
EAbd	3.768**	7.428**	0.98	1.482
KAbd		6.673**	4.325**	3.278**
Ybd			8.412**	5.577**
DÇbd				1.408
UÇbd				

* : p<0.05

** : p<0.01

Tablo 1 ve 2 incelendiğinde yetişkin ben durumu baskın olan öğrencilerin genel uyum puan ortalamaları EAbd, KAbd, DÇbd ve UÇbd baskın olan öğrencilerinkinden önemli düzeyde yüksek olduğu gözlenmektedir (p<0.01). Diğer yandan, KAbd baskın olan öğrencilerin genel uyum puan ortalaması, Ybd baskın olan öğrencilerinkinden önemli düzeyde düşük (p<0.01), EAbd, DÇbd ve UÇbd baskın öğrencilerinkinden önemli düzeyde yüksektir (p<0.01). KAbd, DÇbd ve UÇbd baskın öğrencilerin genel uyum puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur (p<0.05).

Baskın Ben Durumları ve Sosyal Uyum

Öğrencilerin baskın ben durumlarına göre gruplanan sosyal uyum puan ortalamaları arasındaki farkın önem kontrolü F testi ile yapılmıştır. Öğrencilerin sosyal uyum puanlarına ilişkin n, x ve s değerleri Tablo 3'de gösterilmiştir.

Baskın ben durumlarına göre gruplanan öğrencilerin sosyal uyum puan ortalamaları arasında anlamlı fark olup olmadığını test etmek amacıyla yapılan F testi sonucunda, öğrencilerin sosyal uyum puan ortalamalarının p <0.01 düzeyinde farklılaştığı gözlenmiştir. Farklılaşmanın kaynağını bul-

Tablo 3. Öğrencilerin Baskın Ben Durumlarına Göre Sosyal Uyumlarına İlişkin n, x ve s değerleri

Baskın Ben Durumları	n	x	s
EAbd	19	36.2	13.8
KAbd	232	56.7	19.1
Ybd	102	53.2	16.2
DÇbd	33	33.4	15.7
UÇbd	11	40.0	19.9

mak amacıyla beş farklı baskın ben durumu ikişer ikişer t testi ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalarla ilgili bulgular Tablo 4'de toplu olarak verilmiştir.

Tablo 3 ve 4'te görüldüğü gibi KAbd baskın olan öğrencilerin sosyal uyum puan ortalamaları, EAbd, Ybd, DÇbd ve UÇbd baskın olan öğrencilerin sosyal uyum puan ortalamalarından önemli düzeyde yüksektir. Ayrıca, Ybd baskın olan öğrencilerin de sosyal uyum puan ortalamaları, EAbd, DÇbd ve UÇbd baskın olan öğrencilerin sosyal uyum puan ortalamalarından önemli düzeyde yüksektir. EAbd,

Tablo 4. Baskın Ben Durumlarına Göre Öğrencilerin Sosyal Uyum Puanlarına İlişkin t Değerleri

Baskın Ben Durumları	KAbd	Ybd	DÇbd	UÇbd
EAbd	1.76*	4.76**	0.73	0.54
KAbd		1.76*	2.48*	2.60**
Ybd			6.28**	2.03*
DÇbd				1.05
UÇbd				

* : p<0.05;

** : p< 0.01

DÇbd ve UÇbd baskın olan öğrencilerden sosyal uyum puan ortalamaları arasında önemli bir farklılaşma yoktur.

Baskın Ben Durumları ve Kişisel Uyum

Baskın ben durumlarına göre öğrencilerin kişisel uyum puan ortalamalarının farklılaşp farklılaşmadığı F testi ile kontrol edilmiştir. Öğrencilerin baskın ben durumlarına göre kişisel uyum puanlarının gruplanmasından elde edilen değerler Tablo 5'de verilmiştir.

Öğrencilerin kişisel uyum puan ortalamalarının, öğrencilerin baskın ben durumlarına göre farklılaşp farklılaşmadığını kontrol amacıyla yapılan F sınavında, öğrencilerin kişisel uyum puan ortalamalarının 0.01 düzeyinde farklılaştığı gözlenmiştir. (p<0.01). Farklılaşmanın kaynağı, öğrencilerin kişisel uyum puan ortalamaları ikiye

Tablo 5. Öğrencilerin Baskın Ben Durumlarına Göre Kişisel Uyum Puanlarına İlişkin n, x ve s Değerleri

Baskın Ben Durumları	n	x	s
EAbd	19	48.0	13.2
KAbd	232	42.1	18.5
Ybd	102	58.06	15.9
DÇbd	33	51.4	16.1
UÇbd	11	34.0	18.8

ikişer t testi ile karşılaştırılarak aranmıştır. Yapılan t sınavı ile ilgili değerler Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 5'te de görüleceği gibi, Ybd baskın olan öğrencilerin kişisel uyum puan ortalamaları 58.06 dir ve diğer öğrencilerinkinden önemli düzeyde yüksektir (karşılaştırmalar Ybd - DÇbd için p<0.05; Ybd-EAbd, Ybd - KAbd ve Ybd - UÇbd için p<0.01 düzeyinde anlamlı, Tablo 6). Yine Tablo 6'da öğrencilerin baskın ben durumlarına göre kişisel uyum puan ortalamalarının EAbd - KAbd ve EAbd - UÇbd için p<0.05; DÇbd - UÇbd için p<0.01 düzeyinde farklılaştığı görülmektedir.

Baskın Ben Durumları ve Atılganlık

Öğrencilerin atılganlık puanları baskın ben durumlarına göre gruplandırılarak, bu grupların atılganlık puan ortalamaları arasında farklılaşma olup olmadığı F testi ile sınanmıştır. F testi sınavı sonunda, öğrencilerin atılganlık puanlarının, öğrencilerin baskın ben durumlarına göre p < 0.01 düzeyinde farklılaştığı gözlenmiştir. Öğrencilerin Baskın ben durumlarına göre atılganlık puanlarıyla ilgili istatistiksel değerler Tablo 7'de gösterilmiştir.

Öğrencilerin atılganlık puan ortalamaları arasındaki farkın kaynağını bulmak amacıyla, öğrencilerin atılganlık puan ortalamaları ikiye ikiye t testi ile karşılaştırılmıştır. t sınavlarına ilişkin sonuçlar Tablo 8'de toplu olarak verilmiştir.

Tablo 7 ve 8 de açıkça görüleceği gibi, Ybd baskın öğrencilerin atılganlık puan ortalamalarının, EAbd, KAbd, DÇbd ve UÇbd baskın öğrencilerinden önemli düzeyde yüksektir (p<0.01). Atılganlık

Tablo 6. Öğrencilerin Baskın Ben Durumlarına Göre Kişisel Uyum Puanlarına ilişkin t Değerleri

Baskın Ben Durumları	KAbd	Ybd	DÇbd	UÇbd
EAbd	1.77*	2.67**	0.85	2.05*
KAbd		2.95**	0.91	1.32
Ybd			1.87*	3.77**
DÇbd				2.58**
UÇbd				

* : p<0.05

** : p<0.01

Tablo 7. Öğrencilerin Baskın Ben Durumlarına Göre Atılganlık Puanlarıyla İlgili n, x, ve s Değerleri

Baskın Ben Durumları	n	x	s
EAbd	19	112.31	16.76
KAbd	232	118.49	18.12
Ybd	102	130.80	16.41
DÇbd	33	122.56	15.57
UÇbd	11	97.00	15.87

ganlık puan ortalaması yüksek olan diğer grup, DÇbd baskın olan öğrencilerdir. Atılganlık puan ortalamaları en düşük grup,UÇbd baskın olan öğrencilerdir (97.00). KAbd - EAbd ve KAbd - DÇbd sınamalarında ortalamalar arasında anlamlı fark yoktur.

YORUM VE TARTIŞMA

Baskın Ben Durumları ve Uyum

Araştırma sonuçları, öğrencilerin genel uyum puan ortalamalarının, baskın ben durumlarına göre farklılaştığını göstermiştir. Bu sonuç, 1. denenciyi desteklemektedir. Bu denence ile ilgili olarak test edilen "Ybd baskın olan öğrencilerin genel uyum puan ortalamaları, diğer ben durumu baskın öğrencilerinkinden yüksektir" denencesi de araştırma sonuçlarıncaya desteklenmiştir.

Ybd baskın olan öğrencilerin genel uyum puan ortalamalarının (112.16) diğer gruplardan önemli düzeyde yüksek olması. TA'nın teorik görüşünü desteklemektedir. TA uzmanlarına göre bilinçli ve bütünleşmiş bir Ybd sağlıklı kişiliğin temel yapısını oluşturmaktadır (8, 14, 23).

Araştırma örnekleminin genel uyum puan ortalaması 99.14'tür. KAbd baskın olan öğrencilerin

Tablo 8. Öğrencilerin Atılganlık Puanlarının Baskın Ben Durumlarına Göre t testi Karşılaştırmalarına İlişkin Değerler

Baskın Ben Durumları	KAbd	Ybd	DÇbd	UÇbd
EAbd	1.612	4.367**	2.216*	2.348*
KAbd		6.128**	1.294	4.195**
Ybd			2.652**	6.368**
DÇbd				4.491**
UÇbd				

* : p<0.05

** : p<0.01

genel uyum puan ortalamaları, araştırma örneklerinin ortalamasına çok yakındır (98.17). En düşük genel uyum puan ortalaması, UÇbd baskın olan öğrencilerinkidir (74.0) Bu bulgu da TA Kuram'nın teorik düşüncesine uygundur.

Denence 2 ve alt denenceleri, araştırma sonuçlarınınca desteklenmiştir. Sosyal uyum ve kişisel uyum puanlarının toplamı, kişinin genel uyum puanını vermektedir. Bu denecelerle ilgili verilerde dikkati çeken bulgu, öğrencilerin kişisel uyum puanları ve sosyal uyum puanlarının baskın ben durumlarının kuramsal tanımlarına uygun olmasıdır. Örneğin, baskın DÇbd nun kuramsal tanımı dikkate alındığında, sözkonusu ben durumu baskın olan öğrencilerin sosyal uyum puanlarının düşük, kişisel uyum puanlarının sosyal uyum puan ortalamasından yüksek olması beklenir. Araştırma bulguları bu görüşü desteklemektedir. DÇbd baskın öğrencilerin, sosyal uyum puan ortalaması 33.4, kişisel uyum puan ortalaması 51.4 tür. Aynı şekilde, bulgular diğer baskın durumları içinde TA'daki tanımlamalara uygundur (Tablo 3 ve 5).

Yetişkin ben durumu baskın öğrencilerin hem sosyal uyum, hem de kişisel uyum puan ortalamaları, grup ortalamalarından oldukça yüksektir. Ybd Baskın öğrencilerin sosyal ve kişisel uyum puanları karşılaştırıldığında sosyal uyum puan ortalaması (53.2), kişisel uyum puan ortalamasından daha düşüktür (58.9). Ybd nin diğer kişilerle ilişkilerinde "eldeki verilere göre" davrandığı dikkate alınır, sonucun kuramsal düşünceye uyduğu görülür.

Baskın Ben Durumları ve Atılgnlık

Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin atılgnlık puan ortalamaları, öğrencilerin baskın ben durumlarına göre önemli düzeyde farklılaşmaktadır. Bu bulgu 3. denenceyi desteklemektedir. Kuramsal olarak TA'ya göre, atılgnlık puan ortalaması en yüksek grubun Ybd baskın olan, daha sonraki grubun ise DÇbd olması beklenir. Atılgnlık puan ortalaması en düşük grup ise UÇbd baskın olan öğrenciler olacaktır. Bulgular, yukarıdaki kuramsal düşünceleri desteklemiştir. Ybd baskın olan öğrencilerin atılgnlık puan ortalaması 130.8 dür.ve bu

ortalama diğer öğrencilerinkinden önemli düzeyde yüksektir. DÇbd baskın olan öğrencilerin atılgnlık puan ortalamaları (122.56), kuramsal ifadelere uygun olarak oldukça yüksektir. Beklenildiği gibi, UÇbd baskın olan öğrencilerin atılgnlık puan ortalamaları (97.00) diğer öğrencilerinkinden önemli düzeyde düşük bulunmuştur.

Araştırma bulguları, TA kuramında belirtilen ben durumlarının davranış üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Yetişkin ben durumu etkin olan kişiler daha uyumlu davranırken aynı zamanda da atılgn davranabilmektedir. Diğer yandan, DÇbd baskın olan kişilerin atılgnlık puanları yüksektir fakat uyum düzeyleri düşüktür. Bu kişilerin özellikle sosyal uyum düzeylerinin düşük olması, atılgnlıklarının saldırganlık sınırında ortaya çıktığını düşündürmektedir. UÇbd baskın olan kişilerin hem sosyal uyum hem de kişisel uyum problemlerinin olması diğer yandan atılgnlık düzeylerinin çok düşük çıkması bu kişilerin insanlarla ilişkiye girmekten çekindiklerini düşündürmektedir.

Sonuç olarak, TA Kuramı yönelimli psikolojik danışma yapan danışmanların danışanın hangi ben durumu etkin olarak kullandığına dikkat etmeleri, danışanın davranışlarını anlayabilme açısından önemlidir. Danışanın duruma uygun ve düzenli tepkilerde bulunabilmesi için yetişkin ben durumunun bilinçli ve etkin hale getirilmesi çok önemlidir. Danışmada ulaşılması amaçlanan hedeflerden birisi bu olmalıdır.

Etkin yetişkin ben durumu, bireyin sürekli bu ben durumundan tepkide bulunması demek değildir. Yetişkin ben durumunun tam ve eksiksiz bir kişilik oluşturma yönünde, davranışa her birinin katkısı olması nedeniyle, tüm ben durumlarının kendisini göstermesine izin vermesi anlamına gelir. Yetişkin ben durumu sürekli diğer ben durumlarıyla ilişki içindedir ve bir dürtünün ne zaman haz içinde sonuna kadar doyurulacağını, ne zaman içinde bulunulan anın gerçeğine uyum sağlayabilecek biçimde, olduğu gibi kabul edilip değiştirebileceğini bilir. Bütünleşmiş yetişkin diğer insanlara karşı içten saygılıdır. İnsanlar iyidir. Sen ve ben insanız, o halde biz iyiyiz (23). Sanırım sağlıklı kişiliğin en kısa ve en güzel ifadesi.

KAYNAKLAR

1. Hall, C. S. ve Gardner Lindzey. Introductions to theories of Personality. New York: John Wiley and sons, 1985.
2. Dusay, M. ve K. M Dusay, Ed. Corsini, R.J. "Transactional Analysis" Current Psychotherapies. Sccond Edition. Peacock Puplichers, 1979.
3. Hañcerliođlu, O. Ruhbilim Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988.
4. Harris, T. I am Okey - You are Okey. New York: Pan Books, 1970.
5. James, M. ve D. Jongeward. Kazanmak İçin Doğarız. (Çev. Tülin Şenruh) Ankara: İnkılap ve Aka Kitabevi, 1984.
6. Berne, E. Transactional Analysis in Psychotherapy. New York: Growe Press, 1961.
7. Williams, J. E. ve D.L. Best. Measuring Sex Streotypes (A Thirty - Nation Study). SAGE Publications, 1982.
8. Erskine, R.G. Ego Sturcture, Intrapyschic Function and Defense Mechanizm: A Commentary on Eric Berne's Orginal theoretical Cocepts. Transactional Analysis Journal 1988; xiii, 1: 15-18.
9. Clarkson, P. ve Gilbert. Berne's Orginal Model of Ego States: Same Theoretical Considerations. Transactional Analysis Journal 1988; xiii, 1: 21-29.
10. Dökmen, Ü. Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati. İstanbul: Sistem yayıncılık, 1994.
11. Berne, E. Games people Plys. New York: Ballantine Books, 1964.
12. Massey, R. Transactional Analysis and Social Psychology of relationship by Jacobs "Autoractive Power". Transactional Analysis Journal 1987; xiii, 3: 104-120.
13. Berne, E. İnsanca Sevgi ve Cinsellik. (Çev. Emre Kapkın). Yaprak yayınları, 1986.
14. Dusay, M. Egograms. New York: Harper and Row, 1977.
15. Corey, G. Theory and Practice of Counseling and Psychotherapy. Brooks / Cole Pupliching Comp., 1981.
16. Barker, D. ve K? Phillips. Ed. Cooper Cary L., "TA Training" Improving Interpersonel Relations. Gower Pupliching Com., 1981.
17. Erskine, R. G., P. Clarkson ve Diğeleri. Ego State Theory: Definations, Descriptions and Points of View. Transactional Analysis Journal 1988; xiii, 6-15.
18. Dusay, M. ED. Berne, Eric. "Transactional Analysis" Herkes için Psikoanaliz Rehberi (Çev. Emre Kapkın). İstanbul : Yaprak Yayın Pazarlama, 1988.
19. Baş, M. "Grupla Psikolojik danışmanın Bireylerin Kaygı ve Uyum Düzeylerine Etkisi" (Yayınlanmamış Doktora tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1984.
20. Arı, R. "Üniversite öğrencilerinin Baskın Ben Durumları ile Bazı Özlük Niteliklerinin öğrencilerin Ben Durumlarına, Atılganlıklarına ve Uyum Düzeylerine Etkisi". Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 198.
21. Özgüven, İ. E. Hacettepe Kişilik Envanteri. Ankara: 1994.
22. Rathus, S. A. "30 - İtem Schedule for Assesing Assetritive Behavior" Behavior Therapy, 1973; 4, 398-406, 1973.
23. Akkoyun, F. Saygı Kavramına Tranksaksiyonel Analiz (TA) Açısından Bakış. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi 1993; Cilt 1 Sayı 4.